

تجربیات و نکات کلیدی از سرشماری‌های اخیر نفوس و مسکن «۳۱ کشور»

شیرین جعفری

❖ مقدمه ❖

آنچه مسلم است نمی‌توان خطاهای غیر نمونه‌گیری در سرشماری‌های نفوس و مسکن را به صفر رسانید و این سرشماری‌ها در تمام کشورها با خطاهای خاص خود همراه است. بنا بر این ارزیابی انتقادی سرشماری می‌تواند منجر به بالا رفتن کیفیت داده‌ها در سرشماری‌های آتی شود و طراحی و برنامه‌ریزی را سهولت‌تر کند. کمیسیون اجتماعی و اقتصادی سازمان ملل از کشورها درخواست کرده تا گزارشی مختصر از آموخته‌های خود از سرشماری نفوس اخیر ارائه کنند و تحت عنوان پیام‌های کلیدی سرشماری آنها را استخراج کند. اگرچه انجام سرشماری‌ها در کشورها مختص همان کشور است اما تجربیات مشترکی وجود دارد که بررسی آنها می‌تواند راهنمای دیگران باشد.

برخی از کشورها در حال برنامه‌ریزی «سرشماری سنتی» برای سرشماری آینده کشور خود هستند. این در حالی است که با چالش‌های هزینه، نیروی انسانی و زمان رو به رو هستند و بر این اساس تفکر دسترسی به برخی از اقلام از طریق داده‌های ثبیتی در این کشورها، از حمایت بیشتری برخوردار شده است. استفاده از فناوری‌های مدرن یکی از ابزارهای مهم برای سرشماری‌های مقررین به صرفه است و قطعاً در سال‌های آتی با توسعهٔ فناوری اطلاعات، استفاده از سیستم‌های اطلاعات مکانی (GIS) و به کارگیری اینترنت در فرآیند جمع‌آوری داده‌ها منجر به ارتقای سرشماری‌های سنتی خواهد شد. باید در نظر داشت بکارگیری روش‌های جدید ضمن فراهم آوردن فرصت با چالش‌هایی نیز رو به رو است.

می‌توان عنوان کرد مسائل قابل ملاحظه در سرشماری‌های آینده در تمام کشورها عبارتند از:

- صرفه جویی در هزینه‌ها
- کمبود نیروی انسانی برای استخدام به عنوان مأمور آمارگیر
- انتشار به موقع نتایج
- ارتقای کیفیت داده
- افزایش تقاضای داده

شیرین جعفری کارشناس سرشماری دفتر جمعیت، نیروی کار و سرشماری در مرکز آمار ایران است.

جدول ۱- درس‌ها و پیام‌های کلیدی سرشماری نفوس و مسکن ۳۱ کشور

ردیف	کشور	آخرین سرشماری	شرح
۱	ارمنستان	۲۰۱۱	لازم است در سرشماری بعدی برای انجام کارهای مقدماتی زمان بیشتری اختصاص دهیم. استفاده از فناوری‌های نوین در تمام مراحل سرشماری مورد نیاز است.
۲	قبرس	۲۰۱۱	لازم است به منظور ارتقای کیفیت داده و به موقع بودن انتشار نتایج، از فناوری‌های نوین استفاده کرد.
۳	آذربایجان	۲۰۰۹	آموزش سرشماری نیازمند بهبود است. کنترل و نظارت باید جامع‌تر شود.
۴	بلاروس	۲۰۰۹	ایجاد یک کمپین گستره‌ی تبلیغاتی و اطلاع‌رسانی و مشارکت فعال در آن، مورد نیاز است.
۵	کانادا	۲۰۱۱	نیاز به ساخت سیستم‌های انعطاف‌پذیر برای مقابله با تغییرات غیرمنتظره.
۶	کروواسی	۲۰۱۱	در این سرشماری به شدت نرخ پاسخ‌گیری شهر وندان کاهش داشت و میل و رغبت آنها برای همکاری کاهش یافته بود، با توجه به عدم همکاری و همکاری کم عموم مردم، استفاده از داده‌های ثابتی اداری در اولویت قرار می‌گیرد.
۷	جمهوری چک	۲۰۱۱	با مقاومت مردم در پاسخ‌گیری مواجه شدیم. باید از روش ایتنترنی استفاده شود. در شرایط فعلی مدیریت چنین پروژه‌هایی بسیار مشکل است.
۸	فرانسه	۲۰۱۱	ناآوری سرشماری چرخشی موفق بوده است اما نکته‌ی کلیدی این موفقیت ناشی از حفظ تیم مرکزی دائمی برای سازماندهی و پیاده‌سازی این روش است.
۹	یونان	۲۰۱۱	توجه به استخدام نیروی انسانی با مهارت ارتباطی
۱۰	صربستان	۲۰۱۱	به آموزش نیروی انسانی باید توجه بیشتر شود. آموزش عملیات میدانی در ۵ روز انجام شد و مفید بود. انجام امارگیری از برخی مکان‌ها (مکان‌های نظامی، مؤسسات تادیبی و زندان‌ها و ...) توسط مأموران جدید، ممنوع است.
۱۱	مجارستان	۲۰۱۱	این باور ایجاد شد که افزایش گفتمان‌های اجتماعی در خصوص سرشماری مورد نیاز است. بنا بر این اختصاص چند کانال تلویزیونی لازم است تا محققان و سازمان‌های مدنی به بحث و گفتگو بپردازند.
۱۲	ایرلند	۲۰۱۱	امروزه رسانه‌های اجتماعی و شبکه‌ها نسبت به گذشته در ارتباط و تعامل با عموم نقش بیشتری دارند.
۱۳	ایتالیا	۲۰۱۱	ثابت شد تدارکات سرشماری فرایندی پیچیده دارد که اگر توجه ویژه به آن نشود سرشماری با مشکل رو به رو می‌شود. نظارت در سرشماری نقش حیاتی در هماهنگی‌ها دارد. سیستم مدیریت گزارش آنلاین سرشماری بسیار مفید است زیرا نحوه پیشرفت سرشماری هر لحظه رصد می‌شود و داشبورد مدیریتی بهتر باید به همین منظور فراهم شود. آموزش نیروی انسانی مهم است. تغییر فرایند سرشماری و مسئله محرومگی باید برای مردم بازگو شود.
۱۴	لوكزامبورگ	۲۰۱۱	سرشماری ۲۰۱۱ را با این امید انجام دادیم که آخرین سرشماری سنتی باشد.
۱۵	مالت	۲۰۱۱	تعدادی از خانوارها در چارچوب‌های نمونه‌گیری وجود ندارد و هدف از این سرشماری ارتقای پوشش چارچوب بوده و باید مسئله‌ی کم‌پوششی سرشماری را به حداقل برسانیم.
۱۶	پرتغال	۲۰۱۱	به طور قاطع در سرشماری آینده بر اساس تجربه‌های اخیر، از اینترنت برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده می‌شود.
۱۷	روماني	۲۰۱۱	استفاده از یک کمپین تبلیغاتی تهاجمی تر و مؤثرتر برای سازماندهی سرشماری، جذب نیروی انسانی و ملاقات‌های عمومی با هدف توضیح اهداف، جنبه‌های قانونی، اطلاعات و مشارکت همه جانبه افراد جامعه.
۱۸	تاجیکستان	۲۰۱۰	برای آگاهی مردم تبلیغات بیشتری مورد نیاز است. اسکن فرم سرشماری نیاز به سیستم‌های ارتقایافته دارد. GIS در هر دو مرحله‌ی جمع‌آوری و انتشار داده لازم است. آموزش مأموران سرشماری نقش حیاتی دارد. انتخاب زمان مناسب سرشماری با توجه به شرایط کار و آب و هوای قابل بررسی مجدد است.

ادامه‌ی جدول ۱ - درس‌ها و پیام‌های کلیدی سرشماری نفوس و مسکن ۳۱ کشور

ردیف	کشور	آخرین سرشماری	شرح
۱۹	روسیه	۲۰۱۰	سرشماری آینده نیاز به مشارکت اجباری دارد. استفاده از فناوری IT در مرحله‌ی جمع‌آوری داده قابل تأمل است.
۲۰	انگلستان	۲۰۱۰	جمع‌آوری اینترنتی داده‌ها با موفقیت همراه بوده و مقرر است این روش به طرح‌های آمارگیری تسری پیدا کند. تبليغات سرشماری از طریق پیامک مفید است. برون‌سپاری نظارت باعث کاهش هزینه‌ها می‌شود. یک سیستم ثبت ادرس قوی ضروری است و سیستم ردیابی برای بهنگام‌سازی این نظام آدرسی لازم است.
۲۱	ایالات متحده	۲۰۱۰	نیاز به تغییر روش جمع‌آوری داده به روش اینترنتی بهمنظور کاهش هزینه‌ها و بهبود مدیریت در سرشماری بعدی وجود دارد.
۲۲	هلند	۲۰۱۱	تست‌های بیشتری قبل از سرشماری ثبتی مبنای لازم است.
۲۳	نروژ	۲۰۱۱	تبديل داده‌های ثبتی به اطلاعات آماری چالش برانگیز است به‌ویژه زمانی که برای اولین بار این فعالیت انجام شود. ایجاد یکپارچگی بین منابع و داده‌های مختلف ثبتی یک موضوع کلیدی است.
۲۴	اسلوونی	۲۰۱۱	استفاده بیشتر از کارکنان اداره آمار در سرشماری آینده افزایش تعداد سرشماری (کم‌کردن فاصله‌ی زمانی)
۲۵	استونی	۲۰۱۱	تست و آزمایش برای همه مراحل سرشماری مورد نیاز است (فرایند‌ها، عملکردها، نرم‌افزارها و سخت‌افزار،) دویاقع تست همه مراحل به معنای پرواز با خلبان است. شاید عنوان شود برخی از تست‌ها در طرح‌های آمارگیری انجام شده ولی حجم کار در سرشماری قابل مقایسه نیست و باید جداگانه تست شود.
۲۶	لاتویا	۲۰۱۱	استخدام نیروی انسانی برای یک دوره‌ی زمانی طولانی از مرحله‌ی آزمایش تا اجرا زیرا لازم است هر دو مرحله توسط ماموران یکسان انجام شود. ارتقای ساختار مدیریت سرشماری و شفاف‌سازی
۲۷	لتونی	۲۰۱۱	امکان معرفی فناوری اطلاعات به سایر مناطق آماری وجود دارد.(CASIS) سیستمی که در مرحله‌ی جمع‌آوری و پردازش از آن استفاده می‌شود. برون‌سپاری کار عملیات میدانی سرشماری به شرکت‌های تحقیقات اجتماعی مفید است. با استفاده از داده‌های ثبتی می‌توان در اینده امار مهاجرت را بهبود داد. لتوانی پس از سرشماری ۲۰۱۱ تصمیم گرفت که سرشماری بعدی خود را تنها با استفاده از منابع اداری انجام دهد.
۲۸	لهستان	۲۰۱۱	دستاوردهای کلیدی این سرشماری انجام آن بدون کاغذ بوده و همچنین استفاده از تکنولوژی مدرن فناوری بهکارگیری داده‌های ثبتی. این سرشماری به ما اموخت باید زمان بیشتری برای تجزیه و تحلیل منابع داده‌های اداری گذاشت، باید ارتباط با مدیران دستگاه‌های تولیدکننده داده‌های ثبتی افزایش یابد. لازم است در مواردی که از ثبت به دست نماید از روش‌های برآورد استفاده کنیم و آن را توسعه دهیم.
۲۹	اسپانیا	۲۰۱۱	پیوند اطلاعات ثبتی و طرح‌های نمونه‌گیری برای به دست آوردن اطلاعات سرشماری امکان‌پذیر است. ادغام و یکپارچه‌سازی اطلاعات ثبتی در بخش‌های مختلف کاری سخت و دقیق است. فاصله‌ی زمانی تولید اطلاعات در دستگاه‌ها نیاز به بررسی دارد. مدیریت بهتر منابع انسانی در سرشماری وجود دارد. GPS نقش مهمی در سرشماری دارد.
۳۰	ترکیه	۲۰۱۱	استفاده از GIS در جمع‌آوری اطلاعات مقرر به صرفه است. ثبت‌های اداری برای ارتقای کیفیت داده‌ها لازم است. زمان بیشتری برای آموزش مورد نیاز است.
۳۱	سوئیس	۲۰۱۰	تغییر از یک سیستم قدیمی به یک سیستم مدرن و پایدار ارزشمند است. تغییر سرشماری به روش ثبتی مبنای نیازمند زمان است. منابع قانونی برای در اختیار گذاشتن اطلاعات سایر دستگاه‌ها مورد نیاز است. با یکپارچه‌سازی داده‌های ثبتی فرصت‌های زیاد آماری در کشور ایجاد می‌شود.

امروزه افزایش مقاومت مردم در پاسخگویی به سرشماری‌ها رو به افزایش است. بنا بر این انجام سرشماری‌ها نیازمند کلید ارتباطات است و اطمینان‌بخشیدن به مردم توسط دستگاه‌های مسئول امری ضروری است. برای مثال تأکید و بازگویی حفظ حریم خصوصی و محترمانگی داده‌ها در میزان همکاری مردم مؤثر است. در صفحات قبل چکیده‌ای از مهم‌ترین درس‌ها و پیام‌های کلیدی سرشماری‌های انجام شده در ۳۱ کشور ذکر گردید.

❖ نتیجه‌گیری

از بررسی موارد بالا این گونه می‌توان استنباط کرد که استفاده از فناوری‌های نوین، توسعه‌ی داده‌های ثبتی، استفاده از GIS، استفاده از اینترنت در جمع‌آوری اطلاعات سرشماری، آموزش و بروزرسانی از مواردی است که دارای فراوانی بالاتری در نکات کلیدی مورد اشاره کشورها است.

مرکز آمار ایران نیز به عنوان متولی اجرای سرشماری‌های عمومی در کشور، با بسیاری از این موارد در سرشماری آتی خود رو به رو است. در واقع بسیاری از موارد مذکور در اجرای سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۰ به خوبی حس شد و به عنوان مشکل عمدی در گزارش آسیب‌شناسی این سرشماری مورد توجه قرار گرفته است. علاوه بر این می‌توان چالش‌های پیش رو در سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۵ را به شرح زیر نام برد:

- جذب نیروی انسانی با توجه به هرم سنی جمعیت
- اعتبارات سرشماری
- سازمان‌دهی به ویژه در تهران و سایر شهرهای بزرگ
- خانوارهای غایب به ویژه در شهرهای بزرگ
- عدم همکاری به ویژه در شهرهای بزرگ
- بهنگام‌سازی نقشه‌های آماری
- تهییی فایل آدرس
- لزوم تغییر فناوری جمع‌آوری و انتقال داده‌ها
- ارتقای توانمندی کارشناسان در طراحی و بهکارگیری فناوری‌های نوین در بخش‌های مختلف سرشماری

با در نظر گرفتن این موارد، در زمان باقی‌مانده تا اجرای سرشماری سال ۱۳۹۵، باید به نحو مطلوب در جهت کاهش معضلات قدم برداشت زیرا شناخت مشکلات خود قدمی مثبت و رو به جلو است و مدیریت مؤثر و کارامد می‌تواند از بروز بسیاری از آسیب‌ها جلوگیری کند.

منابع

آسیب‌های سرشماری نفوس و مسکن ۱۳۹۰ - دفتر جمعیت، سرشماری و نیروی کار

<http://unece.org/stat/2014>

Statistical Division of the UNECE (2014), Measuring population and housing – practices of UNECE countries in the 2010 round of census. Geneva.